

KAMAL ABDULLANIN “YARIMÇIQ ƏLYAZMA” ROMANI: TARİX MÜASİRLİK KONTEKSİNDƏ

Sadiq Qarayev

Azərbaycan Universiteti, Bakı, Azərbaycan
e-mail: sadiq.zaman@outlook.com

Xülasə. Məqalədə yazıçı Kamal Abdullanın “Yarımçıq əlyazma” romanı tarixi yaddaş kontekstində təhlil edilir. Aparılan təhlillər əsərin bütünlüklə müasirliyə xidmət etdiyini təsdiqləyir. Romanın məntiqi təsdiqi edir ki, tarix təkcə xalqın yaddaşını əxz etmiş mifologiyada, tarixi faktlarda, salnaməçilərin qeydlərində və s. mənbələrdə deyil, həmçinin bu salnamələrin canına hopmuş sirlə mənə qatlarında, gizli mətləblərdə yaşayır.

Açar sözlər: Azərbaycan nəsr, çağdaş roman, postmodernizm, “Kitabi-Dədə Qorqud”, tarixi yaddaş.

“THE INCOMPLETE MANUSCRIPT” NOVEL BY KAMAL ABDULLA: HISTORY IN THE CONTEXT OF MODERNITY

Sadig Garayev

Azerbaijan University, Baku, Azerbaijan

Abstract. The paper analyzes “The Incomplete Manuscript” novel by the writer Kamal Abdulla in the context of historical retrospection. Conducted research prove that the work completely serves the ideas of modernity. The dialectics of the novel confirms that the history lives not only in the mythology that absorbed the memory of the people, the historical facts, the records of the chroniclers and other sources, but also in the mysterious meaning layers of these chronicles, in hidden stories.

Keywords: Azerbaijani prose, contemporary novel, postmodernism, “Kitabi-Dədə Gorgud”, historical retrospection.

РОМАН КАМАЛА АБДУЛЛЫ «НЕПОЛНАЯ РУКОПИСЬ»: ИСТОРИЯ В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННОСТИ

Садиг Гараев

Университет Азербайджан, Баку, Азербайджан

Резюме. В статье анализируется известный роман «Неполная рукопись» писателя Камала Абдуллы в контексте исторической памяти. Проведенные исследования подтверждают, что роман «Неполная рукопись» в целом служит современности. Логика романа подтверждает, что история живет не только в мифологии, в исторических фактах, в заметках летописцев и др. источниках, но также в тайных пластах смысла, внедренных в летописи, в скрытых смыслах.

Ключевые слова: азербайджанская проза, современный роман, постмодернизм, “Китаби-Дедэ Горгуд”, историческая память.

1. Giriş

Milli ədəbiyyatımızda ən qədim ədəbi-tarixi qaynağımız – “Kitabi-Dədə Qorqud” boyalarının motivləri əsasında qələmə alınmış əsərlərin xüsusi yeri olsa da, onların əksəriyyəti yaxın onilliklərin ədəbi nümunələridir. Bu istiqamətdə ilk qaranquş Mikayıl Rzaquluzadənin “El gücü” kitabı olmuşdur [1]. 1950-ci ildə xalqa öz soy-kökünü, milli tarixini tanıdan Ana kitabımız sovet rejiminə müxalif gənclik hazırlaması iddiası ilə yasaqlanmışdır.

Ötən əsrin 60–70-ci illərində siyasi-ideoloji yasaqların getdikcə yumşalması, söz sənətinin dünya ədəbi düşüncəsində baş verən yeni fikir axtarışlarından, mütərəqqi tendensiyalardan bəhrələnməsi Azərbaycan ədəbiyyatında yeni keyfiyyət dəyişiklikləri ilə

nəticələnmişdir. Həmin dövrdən etibarən Dədə Qorqud mövzusu ədəbi nümunələrin qələmə alınmasında əsas mənbə rolunu oynamış, eposa müraciət poeziya, nəsr və dramaturgiyada yüksələn xətt üzrə artmağa başlamışdır. Zəngin Dədə Qorqud ədəbiyyatı bir-birindən janr, forma, üslub cəhətdən fərqlənsə də, ideyaca eyni məzmunu ifadə edir: vətənpərvərlik, yadelli işğalçılara qarşı nifrət, qəhrəmanlığın təbliği, insana məhəbbət və s.

2. Dədə Qorqud yaradıcılığının uğurlu bəhrəsi

Görkəmli Azərbaycan yazıçısı, akademik Kamal Abdullanın qorqudşünaslıq sahəsindəki elmi nailiyyətləri bədii yaradıcılıq axtarışlarına stimül vermiş, ədibin əvvəlki mərhələlərdə toxunmadığı məqamlar “Yarımçıq əlyazma” romanında bədii tədqiq obyektinə çevrilmişdir. Postmodernist konsepsiyanın əsas prinsipləri özündə ehtiva edən əsər bədii təfəkkürdə Dədə Qorqud mövzusunun yeni yozumda fəallaşmasına töhfə vermişdir.

Kamal Abdulla yazır ki, Dədə Qorqud boyları zamanın harmoniyalı çağında yaranıb və bu harmoniya boyların ruhuna çöküb. Amma həmin Dastanın motivlərini bədiiləşdirən romanda bütövlük, harmoniya pozulub, burada hadisələrin gedişindən tutmuş ən kiçik situasiyaya qədər hər şey yay kimi gərilib.

Romanda bu düynələrin açılması üçün seçilmiş istintaq xətti uğurlu bədii fənddir. Əsərə detektiv çalarlar bəxş edən istintaq prosesi sosial-ictimai, mənəvi-əxlaqi məzmun kəsb etdikcə kriminal xüsusiyyətlərini arxada qoyur, çevrəsi genişlənərək təkcə bəyləri deyil, Oğuz cəmiyyətini əhatə edir. “Postmodernizmdə “xəstə” cəmiyyətin böhran vəziyyətinə reaksiya kimi ironiya (istehza) və hər şeyə gülmək kimi amillər əsas əhəmiyyət kəsb edir” [2, s.36].

3. Keçmişin dərsləri – gələcəyə ünvanlanan mesajlar

Kamal Abdulla xəstə cəmiyyətin sarkazmla yanaşı, istintaq vasitəsilə də islah oluna bilməsinin mümkünlüyü ön plana çəkir. Bu mesaj təkcə konkret zamana deyil, tarixin bütün dövrlərinə ünvanlanır. Məhz bu səbəbdən Qorqud zamanında önə çəkilən istintaq Şah İsmayıl dövründə də diqqəti cəlb edir: Dədə Qorqud dönəmində xəyanətdə suçlanan casus tutulduqdan sonra buraxılır, Şah İsmayıl zamanında isə döyüşdən qaçan sərkərdə (Xəlil Sultan Zülqədər) ağır cəzaya məhkum edilir.

Əsərdə qabardılan casus məsələsi ilk baxışda kiçik görünsə də, gələcəkdə baş verəcək böyük cinayətləri işarələyir. Mətnin əvvəlində casus məsələsi Bayındır Xanı, Oğuz bəylərini çox narahat edir. Lakin hadisələrin sonrakı gedişi bu vəziyyətin getdikcə səngidiyini nəzərə çarpdırır. Həm də məlum olur ki, həqiqəti qabaqcadan öyrənən “Xan istintaq deyil, imtahan qurmuş imiş” [3, s.280]. Əsas məqsəd isə daxildə baş verən pozucu hadisələrin kökünü araşdırmaq, Oğuzu içindən parçalayanın kimliyini müəyyənləşdirməkdir.

Bayındır Xan casus motivi vasitəsilə Oğuzun qüdrətini azaldan səbəbləri tapmaq istəyir ki, Qalın Oğuzun birliyi pozulmasın. Çünki Oğuz cəmiyyəti parçalansa, gücü zəifləyər və marıqda durmuş yağılardan əlinə fürsət düşər. Necə ki, sonrakı tarixi dövrlərdə belə fürsət dəfələrlə yağılardan əlinə düşdü. Professor Almaz Məmmədova yazır ki, “Tariximizdən,

babalarımızın yaşadıklarından nəticə çıxara bilməməyimiz, səhv üstündən səhvlər buraxmağımız ən böyük bələmiz”dir [4, s.196]. Tarixin bu dərslərindən ibrət almaq amalına xidmət edən “Yarımçıq əlyazma” romanının “baş xətti vətən, onun tarixi və bütövlüyüdür” [4, s.197].

Keçmişin dərsləri ilə bu günümüzdə, gələcəyə böyük mesajlar ünvanlayan mətn eyni zamanda postmodernist estetikaya uyğun olaraq qəti həqiqətlərin üstündən xətt çəkir, daşlaşmış hökmlərin istehkamlarını dağıdaraq dərin qatlarda gizlənmiş mənaları üzə çıxarır. Əsərin hər bədii detalı Oğuz elindən bu günə, indiki faciələrə qədər böyük türk qövminin başına gələn bələmlərin səbəblərini açıqlamağa istiqamətlənir.

Boylardan fərqli olaraq, burada düşmən kənarında deyil, daxildədir – ədaləti, el birliyini pozan insan eqosunda, nəfsində, xislətindədir. Xarici düşmən Oğuz eli üçün o qədər də qorxulu deyil. Amma daxili düşmənlə mübarizə aparmaq çox çətindir. Oğuz cəmiyyətində səpilən nifaq toxumu sonradan rişələnərək cücərib qol-budaq atmış, bütöv, böyük bir eli kiçik qövmələrə parçalayaraq bir-birinə yad, düşmən mövqedə dayanan xalqlara çevirmişdir. Məhz bu xüsusiyyətləri açmaq üçün “K.Abdulla “Yarımçıq əlyazma”da Zaman haqqında böyük həqiqəti (ya bəlkə də ən acı həqiqəti) oxucuya təqdim etmək yolu tutur. Bütün roman həqiqətin əzablı doğruluşundan ibarətdir” [5, s.430].

4. Postmodernist oyun estetikasında bədii inandırıcılıq effekti

Postmodernist oyun estetikasını qabarıq tərzdə ifadə edən “Yarımçıq əlyazma” romanı bədii inandırıcılıq effekti ilə də diqqət çəkir. Romanın Ön sözlərində vurğulanır ki, Qorqudun “İstintaqın gedişi zamanı etdiyi qeydlər, apardığı müşahidələr gələcəkdə yazacağı möhtəşəm Dastanın eskizləri kimi də dəyərləndirilə bilər” [3, s.17]. Bu fikirlər kifayət qədər əsaslandırıldıqdan sonra “Əslində, bu belə olub!” – Yarımçıq Əlyazma bunu deyir” [3, s.12] hökmü qətiləşdirilir.

Bu iddiaya münasibət bildirən professor Təyyar Salamoğlu yazır ki, romanın Dədə Qorqud boylarının ilk nüsxəsi olması barəsində yazıçı tərəfindən irəli sürülən qənaət müstəqil fikir deyildir. Əsərin müəllifinə məxsus olan bu fikir yalnız romanın “ön söz”ündə qeyd olunur və mətndə buna heç bir işarə vurulmur [5, s.414].

İlk baxışda tənqidçinin qeyd etdiyi kimi, “Yarımçıq əlyazma”da buna aid heç bir işarə nəzərə çarpmır. Lakin diqqətlə araşdırdıqda bu iddianı təsdiqləməyən faktlar, dərinə gizlənən mənalar ortaya çıxır və müəllifin Ön sözdə yazdığı “bu hissədə nə zamansa yazılacaq böyük bir Dastanın hazırlıq qeydlərinin aparıldığını görməmək mümkün deyil” [3, s.10] sözlərinin məntiqi öz yerini tutur. Məsələn, Bayındır Xan Qorquda tapşırır ki, istintaqı olduğu kimi, bir söz belə buraxmadan qələmə alsın. İstintaq zamanı isə tez-tez Qorquda “Sən yaz, oğul Qorqud, sən yazmağında ol” [3, s.40] deyir. Hərdən də göz qoyur ki, görsün Qorqud baş verənləri yazır, yoxsa yazmır. İlk baxışdan diqqət çəkməyən bu ştrixləri müəllifin gizli mesajı kimi qəbul etmək olar: yazıçı, əslində, hadisələrin bu cür baş verdiyini, əlyazmanın etibarlı

mənbə olduğunu işarələyir. Axı Qorqud Oğuz tarixində nə baş vermişsə hamısını qeyd etmiş, sənədləşdirmişdir. Sonra yaşının ahıl çağında bu “həqiqətləri” bir kənara qoymuş, Oğuz bəylərinin şərəfinə şanlı qəhrəmanlıq dastanları qoşmuşdur.

Tənqidçi İradə Musayevanın elmi-nəzəri araşdırmalarında bu qənaəti təsdiqləyən maraqlı fərziyyələr şərh olunur: “Adama elə gəlir ki, Dədə Qorqud bütün bunları Bayındır Xanın tapşırığı, əmri ilə iki müxtəlif formada işləyib. Bəlkə, Bayındır Xan Qorquda tapşırır ki, Oğuz elini, onların gələcək nəsillərini aldatmaq, həqiqətləri – Oğuz başçılarının, bəylərinin xəyanət və riyakarlıqlarını tarixə buraxmamaq üçün istintaqın protokolunu gizlətmək, bəlkə də, nə vaxtsa məhv etmək lazımdır [6, s.90]. Bu ehtimalın diktə etdiyi məntiqə görə “saxta tarix” – Əlyazma etibarlı mənbə, Dastan isə tarixin subyektiv təsviri sayılır.

Mətnin toxumasındakı bu kimi xüsusiyyətlər, inandırıcılıq ilk vaxtlar bəzi tənqidçilərin “Yarımçıq əlyazma”-nı Ana kitabımızın növbəti boyu kimi qəbul etməsinə səbəb olmuşdur. “Əsərin filoloqlar, tənqidçilər tərəfindən hələ hərtərəfli təhlili ortaya çıxmadığı bir zamanda şayiə yayıldı ki, Kamal Abdulla AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutundan “Kitabi-Dədə Qorqud”, Şah İsmayıl Xətai barədə indiyə qədər heç kimin bilmədiyi faktlarla zəngin olan əlyazma tapmışdır! Hətta Türkiyədəki tədqiqatçılardan biri mətbuatda oxuculara bunu elan etmişdi” [7] yazan AMEA Əlyazmalar İnstitutunun direktor müavini, filologiya elmləri doktoru Paşa Kərimov bildirir ki, əsərin doğurduğu güclü təəssürat nəticəsində romanın çoxsaylı oxucuları instituta müraciət edərək yeni tapılmış əlyazma barədə məlumat əldə etməyə çalışmışlar. Beləliklə, yazıçının uğurlu bədii fəndi – əlyazma obrazı oxucunu tarixin sirli aləminə çəkərək müasir gerçəklikdə yeni mif yaratmışdır.

5. Tarixi mərhələlər arasında əlaqə modelləri

Keçmişə, klassik dəyərlərə qayıdış postmodernist estetikanın təməlində duran əsas prinsiplərdəndir. Bu cəhətdən “Yarımçıq əlyazma” romanının tarixi-mədəni irsə qayıdışını müasir cəmiyyətin mövcud sosial-ictimai, mənəvi-əxlaqi problemləri şərtləndirir. Əsərin ikinci əsas qatı olan Şah İsmayıl xəttində tarixə qayıdış bu qayədən qaynaqlanır.

Romanın hissələri arasında hadisə əlaqələrinin olmaması bəzi tənqidçilərin öz iradlarını şərh etmək üçün əsas arqument olmuşdur. Postmodernist poetikaya görə, tarix düzxətli inkişaf prosesi olmayıb, bir-birinə bağlılığı olmayan hadisələri bir məcrada qovuşdurmağa edilən cəhdəndən ibarətdir. Bu konsepsiyanın fraqmentarlıq, xaos və s. kimi əsas prinsiplərini nəzərə almayan müəlliflər “Yarımçıq əlyazma” romanını ənənəvi elmi-nəzəri baxış bucağından təhlilə çəkmişlər. Eyni zamanda bir sıra ədəbiyyatşünaslar süjetlər arasında müxtəlif əlaqə modellərini təhlil etməyə cəhd göstərmişlər. Bu istiqamətdə şərh edilən mülahizələrin birində filologiya üzrə elmlər doktoru Yeganə İsmayılova vurğulayır: “Yazıçı romanın oğuzlarla bağlı süjetini “Dədə Qorqud” dastanının ifadə planının altındakı mahiyyət planı əsasında qurmuşdur. Eləcə də dastanın ifadə və mahiyyət planı arasındakı münasibətlər modelinə əsaslanıb, Xətai süjetinin “ifadə – Xızr” qatı ilə “mahiyyət – Şah İsmayıl” qatı arasında ilk baxışda görünməyən, lakin ruhla, könüllə dərk olunan əlaqə qurmuşdur.

Beləliklə, romandakı iki əsas süjet planı (“Dədə Qorqud” süjeti və Xətai süjeti) dastandan gələn “ifadə-mahiyyət” modeli əsasında bir-birinə qovuşmuşdur [8, s.34].

Bu məntiq romanın əsas məzmun qatları arasındakı incə telləri üzə çıxarır. Məsələn, əsərə bu yöndən yanaşdıqda hər iki hissədə zamana qarşı güclü etiraz ruhunu görürük. “Yarımqıq əlyazma”nın birinci qatında bu etiraz Oğuz cəmiyyətini içindən parçalayan “səbəblər” fonunda üzə çıxır, ikinci hissədə isə, Kamil Vəli Nərimanoğlu təbirincə desək, “Şah İsmayıl Sultan Səlimə deyil, zamana təslim ol”muşdur [9, s.10]. Məhz buna görə Şah İsmayıl taxt-tacını, hakimiyyətini oxşarına verməklə zamana qarşı etirazını bəyan edir.

Dədə Qorqud boylarını Şah İsmayıl xəttinə bağlayan çoxsaylı tellərdən biri də ölümsüzlük kultunda gizlənir. Əlbəttə, bu mülahizə ilk baxışdan qəbul edilməyə bilər: boyların bəzi mifik obrazları ilə bağlı olaylarında ölümsüzlük axtarışı, ölümdən qaçma (Dədə Qorqud), ölümlə döyüş (Dəli Domrul) və s. aktlar yer alsada, real tarixi şəxsiyyət olan I Şah İsmayılın məlum həyat tarixçəsi bu iddiaları söyləməyə əsas vermir.

Əsərin bu aspektini müəyyənləşdirmək üçün yazıçının obrazlar üçün seçdiyi adların mənə kodlarını araşdıraq. Həmçinin əlavə edək ki, bədii yaradıcılığında ad seçiminə xüsusi həssaslıqla yanaşan müəllifin “Yarımqıq əlyazma”da Şah İsmayılın oxşarına Xızır adı verməsi, zənnimizcə, təsadüfi olmamışdır. Bəlli olduğu kimi, bu ad dünya mifologiyası və dinlərində ölümsüzlük simvolu kimi tanınır.

Bəşər mədəniyyəti tarixində ilk öncə ən qədim yazılı dastanın qəhrəmanı Uruk kralı Bilqamis (Gilgames) ölümsüzlük axtarışına çıxır. Sonralar türk mifologiyasında özünəməxsus yer tutan obrazlar da ölməzlik axtarışında olmuşlar. “Kitabi-Dədə Qorqud” boylarında Dədə Qorqud ölməzlik axtarır, Dəli Domrul isə Əzrayilla döyüşür. İsgəndər (Zülqərneyn) ilə bağlı yaradılan çoxsaylı əfsanə və rəvayətlərin maraqlı məqamları bu dünya fəatehinin ədəbi həyat arzusu, ölümsüzlük qazanmaq üçün zülmət dünyasına getməsini nəql edir. Bu mifoloji obrazların heç biri ölümə qalib gələ bilmir. Onların arasında yalnız Xızır peyğəmbər ölümsüzlük qazanır.

Düşünürük ki, dünya mifologiyasındakı bu kimi biliklərə mükəmməl bələdliyi ilə seçilən Kamal Abdulla Şah İsmayılın oxşarına Xızır adı verməklə əski dünyagörüşlərdə dərin kök salmış Xızır kultunu əsərə transfer etmək istəmişdir. “Şah İsmayılın düşüncə sistemində şah Tanrının kölgəsi olduğu üçün ölümsüzdür, ona görə də ölməməlidir” [10, s.155]. Məhz bunun üçün “Xızır peyğəmbərlə bağlı folklor örnəklərinin hər birində xalq bu qeybanə bilik sahibliyi verilmiş peyğəmbərdən kömək um”duğu [11, s.26] kimi, “Yarımqıq əlyazma” romanında da Şah İsmayılın ölümsüzlük qazanması üçün Xızıra müraciət olunur.

Lakin sonradan ünvan dəyişir: əvvəlcə fiziki mahiyyət baxımından dərk edilən əbədiyaşarlıq ruhi aləmə transfer olunur. Dünya ədəbiyyatının nadir incilərindən olan Bilqamis dastanında baş qəhrəman tanrı Enlilinin öyüdü ilə insanın yalnız yaxşı ad qoymaqla ölümsüzlüyü qazana biləcəyini dərk etdiyi kimi, Şah İsmayıl da əbədi həyatı Vətən torpağı uğrunda şəhid olmaqda, Şahi-Mərdanın məqamına ucalmaqda görür. Məhz bu nöqtəyi-

nəzərdən yanaşdıqda əsərin sonunda Xızrın Hüseyin bəy Lələ tərəfindən öldürülməsinin başqa bir motivi də açılır: artıq Şah İsmayıl Şahi-Mərdanın dərgahında əbədi həyatını yaşamaqdadır, məhz buna görə yer üzündə onun yalançı oxşarının olmasına ehtiyac qalmır.

6. Orta əsrlər tarixi sıxılmış zaman konsepsiyasında

Romanın ikinci qatında posmodernist poetikaya xas fraqmentarlıq, sıxılmış zaman prinsipi özünü daha qabarıq şəkildə göstərir. Bu hissədə Xızr ilə bağlı əhvalatın sıxılmış zaman prinsipi ilə təqdim edilməsi hadisələrin qısa zamanda baş verdiyi təəssüratını yaradır.

Məndə bunun belə olmadığı üstüörtülü şəkildə vurğulanır, Xızrın sarayda Şahla birlikdə uzun illər yaşadığına işarə edilir. Məsələn, romanda təqdim edilən hadisələrin birində Xızr ilə ayaqüstü söhbətdən sonra Şah İsmayılın ciddiləşdiyinə diqqət çəkilir: “Sabah ağır gün idi. Hərbi məşvərət çağırmışdı. Düşüncəsi, fikri-zikri Şahın son zamanlar ancaq özbək Şeybani idi. Uzaqdan uzağa zəndeyi-zəhləsi gədirdi Şeybanidən. Hərbi səfərə hazırlıq başlatmışdı” [3, s.109].

Bu təsvir həmin hadisənin Şah İsmayıl Mavərnəhr hakimi Məhəmməd xan Şeybani (Şeybək xan) arasında baş verən məşhur Mərv döyüşü ərəfəsində baş verdiyini göstərir. Tarixdən məlumdur ki, özbək Şeybani xan üzərində böyük qələbə ilə tamamlanan Mərv döyüşü 1510-cu il dekabrın 2-də baş vermişdir [12, s.211]. Romanın sonrakı fəslində isə 1514-cü il avqustun 23-də baş vermiş Çaldıran döyüşü [12, s.212] təsvir edilir. Bütün bunlar Xızrın sarayda uzun illər qaldığını təsdiqləyir.

7. Çaldıran savaşının təlatümləri fonunda

“Yarımçıq əlyazma”da Çaldıran döyüşünün təlatümləri fonunda Şah İsmayılın mənəvi-ruhi sarsıntıları emosional inandırıcılıqla əks olunur. Başqa sözlə ifadə etsək, gərgin psixoloji anların təsvir edildiyi bu məqamlar Ş.İsmayılın Çaldıran döyüşündə çəkdiyi iztirablardan qabardılması ilə maraqlıdır. Bu dramatik səhnələr eyni zamanda belə bir sualı qaçılmaz edir: Çaldıran düzündə ömründə ilk və axırncı dəfə ağır məğlubiyyətə uğrayaraq ruhən sarsılan, xəzinəsini, Vətən torpaqlarını itirən, sevimli hərəmləri – Taclı xatun və Bəhrüzə xanım – düşmən əsirliyində qalan (hazırda bəzi tarixçilər bu faktı təsdiqləmir – S.Q.) bir hökmdar bu ağır zərbədən sonra necə özünə gələ bilirdi? Ümumiyyətlə, yaşaya bilərdimi?

Bu suallar yazıçı məramını incələməkdə bizə kömək olur: incə ruhlu bir şair-hökmdarın aldığı sarsıdıcı məğlubiyyət müəllifin məlum tarixə paralel olan inandırıcı versiya irəli sürməsi ilə nəticələnir. Məhz buna görə tarixi mənbələr şahın döyüşdən sonra on il yaşadığını və dövləti idarə etdiyini bildirsə də, Kamal Abdullanın romanında Şah İsmayıl Çaldıran döyüşündə həlak olur.

Kamal Abdullanın məntiqinə görə, bir şəxs eyni zamanda həm şah, həm də şair ola bilməz. Çünki şair dünyanın ən qətiyyətsiz adamıdır, o yalnız həyata keçirə bilmədiyi xəyallarından yazır [13, s.54]. Üzərinə böyük bir imperiyayı idarə etmək kimi ağır məsuliyyət düşən cahanşümul hökmdar isə heç vaxt “uşaq qəlblə insan”, “qətiyyətsiz aşiq” ola bilməz.

Məhz bu kimi xüsusiyyətlər yazıçı təfəkkürünün orijinallığını paralel dünyalar konsepsiyasında üzə çıxararaq Şah İsmayıl Xətəinin oxşarını ortaya qoymuşdur. Bir çox tədqiqatçılar əsərin oxunaqlığını təmin edən bu maraqlı fərziyyə ilə razılaşmasa da, Kamal Abdullanın yeni tapıntısını təqdir edənlər də çoxdur. Xalq yazıçısı Anar “Kədərli və işıqlı seçmələr” məqaləsində müəllifin Ş.İ. Xətəini iki ayrı insan kimi təqdim etmək cəhdinin bədii fərziyyə kimi maraq doğurduğunu qeyd edir [14, s.2].

Nəticə. Apardığımız təhlillər və romanın sadalaya bilmədiyimiz digər məziyyətləri “Yarımçıq əlyazma”nın bütünlüklə müasirliyə xidmət etdiyini təsdiqləyir. Həmçinin bu mülahizə ədəbiyyatşünas alim və tənqidçilər tərəfindən birmənalı şəkildə vurğulanır. “Yarımçıq əlyazma” romanında mifik-tarixi irsimizin postmodernist yozumu bizə tarixi yaşadan yeni bir mənbəni də nişan verir. Romanın məntiqi təsdiq edir ki, tarixi yaddaş təkcə xalqın yaddaşını əxz etmiş mifologiyada, ayrı-ayrı tarixi faktlarda, salnaməçilərin qeydlərində və s. mənbələrdə deyil, həmçinin bu salnamələrin canına hoparaq gizlənmiş sirli mənə qatlarında, gizli mətləblərdə yaşayır.

Ədəbiyyat

1. Rzaquluzadə M., (1948), El gücü (“Dədə Qorqud” boyları üzrə hekayələr), Bakı, Uşaqgəncnəşr, s. 101.
2. Şərifova S., (2015), Çağdaş Azərbaycan postmodern romanı, Bakı, Elm və təhsil, s. 104.
3. Abdulla K., (2012), Yarımçıq əlyazma. Yenidən işlənmiş ikinci nəşr, Bakı, Mütərcim, s.292.
4. Əliyızı A., (2009), Yarımçıq əlyazma və yaxud tariximizin ibrət dərsləri, Azərbaycan jurnalı, № 1, s.195–198.
5. Salamoğlu T. (Cavadov), (2008), Ən yeni Azərbaycan ədəbiyyatı məsələləri, Bakı, BQU, s.557.
6. Musayeva İ., (2014), Çağdaş Azərbaycan romanının nəzəri-metodoloji problemləri, Bakı, Elm və təhsil, s.192.
7. Əlioğlu P., (2013), Yazıçı təxəyyülü və oxucu qavramı, 525-ci qəzet, 30 mart 2013.
8. İsmayılova Y., (2013), “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanları və müasir Azərbaycan ədəbiyyatı. Filologiya üzrə elmlər doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın avtoreferatı, Bakı, s. 58.
9. Nərimanoğlu K.V., (2004), Şah İsmayıl – Sultan Səlim savaşı: tarixi zərurət, yoxsa taleyin kinayəsi (düşüncələr), Ulduz jurnalı, № 8, s.9–19.
10. Əhmədov A. (Abbasəli), (2017), Yarımçıq əlyazma Şahsərin Şahsəri, Bakı, Mütərcim, 2017, s.224.
11. Babayeva X., (2013), Azərbaycan folklorunda Xızır Nəbi (İlyas) obrazı (türk folkloru kontekstində), Monoqrafiya, Bakı, s.174.
12. Azərbaycan tarixi. Yeddi cildə. III cild (XIII–XVIII əsrlər). Bakı, Elm, 2007, s.592.

13. Abdullayev K., (1993), Yolun əvvəli və axırı (essələr), Bakı, Azərənəşr, s. 154.
14. Anar, (2004), Kədərli və işıqlı seçmələr, Ədəbiyyat qəzeti, 20 avqust, №32.